

Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Hva sier opinionen?

Pension sharing between spouses. How does the public respond to the idea?

Ragni Hege Kitterød

Forsker, Institutt for samfunnsforskning
hege.kitterod@samfunnsforskning.no

Axel West Pedersen

Professor, Senter for velferds- og arbeidslivsforskning, Velferdsforskningsinstituttet NOVA, OsloMet
axelpe@oslomet.no

Sammendrag

I Norge, som i mange andre land, får kvinner gjennomgående vesentlig lavere pensjon enn menn. Det norske pensjonssystemet har flere elementer som bidrar til å redusere dette kjønnsgapet, som omsorgsopptjening blant småbarnsforeldre og arv av pensjonsrettigheter etter avdød ektefelle, men disse ordningene innebærer økonomisk subsidiert deling av par med en tradisjonell, kjønnert fordeling av yrkesarbeidet. Et alternativt virkemiddel, som har vært diskutert i Norge, og som finnes i ulike varianter i andre land, er å innføre en form for deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Pensjonsreformen kan ha gjort slike ordninger mer relevante, men vi vet lite om befolkningens holdninger til dette. Basert på en survey fra 2017 (N=3 080) finner vi at både argumenter for og imot slike ordninger har støtte i befolkningen, og at reaksjonene varierer med spørsmålsformulering og kontekst. Oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller er klart større blant kvinner enn menn og større blant gifte enn blant samboende og enslige. Kvinner i par med en tradisjonell arbeidsdeling er mer positive enn kvinner i likestilte par, mens mønsteret er motsatt for menn. Oppslutningen øker med utdanningsnivå, mens vi ikke finner klare forskjeller etter alder. Variasjonen i oppslutning følger bare delvis den politiske høyre-venstreaksen og dermed tradisjonelle familiepolitiske skillelinjer.

Nøkkelord

pensjonspolitikk, likestilling, pensjonsreform, likestilling, omfordeling, opinion

Abstract

In Norway, as in many other countries, women consistently receive lower pensions than men. The Norwegian pension system contains several redistributive elements that mitigate this gender gap, such as pension credits for childcare and a provision for inheriting pension rights from a deceased spouse, but these elements involve financial subsidization of couples with a traditional division of labour. An alternative approach to reduce the gender gap in pensions that has been discussed in Norway and is applied in different variations in other countries, is to introduce a form of sharing pension rights between spouses. The pension reform may have made such a measure more relevant, but there is little knowledge about the potential popular legitimacy of such measures. Based on a survey from 2017 (N=3,080), we find that arguments in favour of as well as against such schemes receive support in the population, but people's responses are sensitive to question wording and context. Support is substantially stronger among women than men and stronger among married than among cohabiting and single people. Women in couples with a traditional division of labour are more positive than women in gender-equal couples, while the opposite pattern applies

to men. Support is stronger among the highly educated, while we find no systematic differences across age groups. The pattern of support cuts across both the left-right divide and traditional gender political cleavages.

Keywords

pension policy, pension reform, gender equality, redistribution, public opinion

Innledning

Både i Norge og internasjonalt har det lenge vært stor faglig og politisk oppmerksomhet om det vedvarende kjønnsgapet i pensjonsutbetalinger og økonomisk velferd mellom mannlige og kvinnelige alderspensjonister. Ettersom kvinner tradisjonelt har hatt hovedansvaret for hus- og omsorgsarbeidet og typisk har flere yrkesavbrudd, lavere timelønn og jobber mer deltid enn menn, får de gjennomgående vesentlig lavere pensjonsytelser (Chłoń-Domińczak, 2017; Halvorsen & Pedersen, 2019; Jefferson, 2009; Möhring, 2018). Vedvarende og systematiske kjønnsforskjeller kan dermed innebære en betydelig likestillingspolitisk utfordring.

En hovedtanke bak den norske pensjonsreformen som ble vedtatt i 2009, var å skape en klarere sammenheng mellom den enkeltes livsløpslønn og opptjening av pensjonsrettigheter og dermed sørge for at det alltid skal lønne seg pensjonsmessig å jobbe. En sterkere sammenheng mellom lønn og pensjon kan imidlertid bidra til å øke kjønnsgapet i pensjon så lenge kvinner har lavere livsløpslønn enn menn. Det var derfor mange som i forkant av reformen var bekymret for at den skulle slå uheldig ut for kvinner (Bay, Pedersen & Teigen, 2015; Pedersen, 2009).

Det reformerte pensjonssystemet inneholder imidlertid flere «kvinnevennlige» elementer som bidrar til å redusere kjønnsgapet i pensjon (Halvorsen & Pedersen, 2019). Den eksisterende ordningen med omsorgsopptjening for småbarnsforeldre (i praksis mødre) ble styrket som ledd i reformen. I tillegg har politikerne foreløpig valgt å videreføre ordningen som gir gjenlevende med lav pensjonsopptjening rett til å overta opptjente pensjonsrettigheter fra en avdød ektefelle eller samboer. Også dette kommer særlig kvinnelige alderspensjonister til gode siden kvinner typisk overlever sine menn og ofte har vesentlig lavere pensjonsopptjening enn den avdøde partneren. Begge disse ordningene har imidlertid den bivirkningen at de svekker den pensjonsmessige belønningen for å jobbe – særlig for kvinner (Bay et al., 2015; Halvorsen & Pedersen, 2019). De innebærer dessuten en økonomisk subsidiering av par som har valgt en tradisjonell, kjønnert fordeling av lønnet og ulønnet arbeid. Likestilte par har liten eller ingen glede av disse ordningene selv om de bidrar til finansieringen over skatteseddelen. Det samme gjelder i realiteten også for minstepensjonen – den såkalte garantipensjonen – i det reformerte pensjonssystemet, selv om dette i prinsippet er en individbasert ytelse. Par med en tradisjonell kjønnsarbeidsdeling subsidieres fordi kvinnen på grunn av sin lave pensjonsopptjening typisk vil få rett til garantipensjon betalt av fellesskapet samtidig som mannen mottar sin opptjente pensjon ubeskåret. I par med en mer jevn fordeling av yrkesarbeidet vil sjelden verken mannen eller kvinnen ha rett til garantipensjon.

Et alternativt virkemiddel for å utjevne kjønnsforskjellene i pensjon ville være å innføre en form for deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, enten løpende i opptjeningstiden, ved skilsmisse eller ved overgangen til pensjon. Slike ordninger har vært diskutert med ujevne mellomrom i Norge (Fæhn, 2006), og ulike typer av delingsordninger finnes i andre land, både i og utenfor Europa (Klerby, Larsson & Palmer, 2013). Til forskjell fra andre omfordelingsmekanismer til fordel for kvinner med lav livsløpslønn betyr deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller at omfordelingen skjer innad i paret. Dermed innebærer en delingsordning ingen subsidiering fra de øvrige skattebetalerne av par som av ulike

grunner har valgt en mer tradisjonell, kjønnet fordeling av yrkesarbeid og -inntekt seg imellom.

Pensjonsreformen kan hevdes å ha gjort ideen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller mer relevant i en norsk kontekst fordi en ordning med løpende deling av pensjonsopptjeningen av tekniske grunner lettere lar seg tilpasse det nye opptjeningssystemet enn det gamle. Ideen er imidlertid omstridt, og sett fra et likestillingspolitisk synspunkt finnes det argumenter både for og imot. Mens deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, som påpekt, har fordeler fra et likestillingspolitisk synspunkt sammenlignet med de eksisterende «kvinnevennlige» komponenter i pensjonssystemet, vil mange være tilbøyelige til å tenke at deling av pensjonsrettigheter er i strid med trender i retning av mer individualiserte samlivsformer, den generelle individorienteringen i velferdspolitikken og ikke minst med feministiske idealer om at kvinners velferdsrettigheter ikke bør være avledet av rettigheter opptjent av mannen (Orloff, 1993).

Selv om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller har vært diskutert både før og etter vedtaket av pensjonsreformen, finnes det lite kunnskap om hva befolkningen mener om en slik ordning. Det er veldokumentert i foreliggende forskning at det i Norge og andre vestlige land er en høy og økende oppslutning om kjønnslikestilling som ideal og om en familiepraksis der både kvinner og menn kombinerer yrkes- og familiearbeid (Hellevik & Hellevik, 2012; Inglehart & Norris, 2003). Men selv om oppslutningen om en likestilt familiepraksis har økt, finner man fortsatt både i europeiske land og i USA en betydelig støtte til ordninger som legger til rette for familier som velger en kjønnet arbeidsdeling, og man finner at mange gir uttrykk for ambivalente holdninger til disse spørsmålene (Knight & Brinton, 2017; Cotter, Hermsen & Vanneman, 2011). Striden om kontantstøtten i Norge viser at en slik ambivalens også gjør seg gjeldende i Norge. Men, som vi har vært inne på, ideen om deling av pensjonsrettigheter lar seg ikke entydig plassere i forhold til de dominerende likestillingspolitiske skillelinjer. Det er derfor vanskelig å utlede klare forventninger til nivået på støtten i Norge i dag.

I denne artikkelen spør vi i hvilken grad argumenter for og imot deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller vinner gjenklang i befolkningen, og hvordan holdningene varierer mellom grupper. Vi undersøker om det er forskjeller mellom kvinners og menns oppfatninger, og om det finnes andre og kryssende konfliktlinjer. Vi ser på betydningen av demografiske og sosioøkonomiske faktorer og om oppslutningen varierer mellom likestilte par og par med en mer tradisjonell fordeling av arbeid ute og hjemme. Vi undersøker også hvordan holdningene varierer etter respondentenes generelle politiske orientering (partipreferanse). Datagrunnlaget er surveyen *Undersøkelse om Familie og Pensjon* fra 2017.

Vi gjør først rede for hvordan deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller praktiseres i en del andre land og for det som har vært av debatt om denne type ordninger i Norge. Deretter presenterer vi noen antakelser om mønstre i befolkningens holdninger og omtaler datagrunnlag og metode i de empiriske analysene. Videre presenterer vi resultatene før vi avslutter med en oppsummering og diskusjon.

Bakgrunn

Hovedtyper av delingsordninger og eksempler fra andre land

Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller (og eventuelt mellom samboende) kan ta ulike former.

Løpende deling i opptjeningstiden kan betraktes som den mest radikale varianten. Ideen er at ektefellenes årlige individuelle pensjonsopptjening slås sammen og deles på to gjen-

nom hele opptjeningstiden – så lenge de er gift med hverandre. Individuer i par der den ene er yrkesaktiv mens den andre jobber deltid eller er hjemmearbeidende, vil dermed oppnå den samme opptjente pensjonsrett og den samme årlige pensjonsytelse fra og med pensjoningstidspunktet. Ved en eventuell skilsmisse vil hver ektefelle ta med seg halvparten av parets samlede opptjening i løpet av ekteskapets varighet. Sveits er, så vidt vi kjenner til, det eneste landet i Europa som har en ordning med obligatorisk løpende deling av opptjente rettigheter i det offentlige inntektsgraderte pensjonssystemet.¹ Ordningen ble innført i 1996 i forbindelse med en større pensjonsreform (Bonoli, 2000; Klerby et al., 2013). I Sverige ble det, i forbindelse med en omfattende pensjonsreformprosess på 1990-tallet, lagt fram en skisse til en delingsordning innenfor det nye innskuddsbaserte opptjeningsystemet (Socialdepartementet, 1995), men ideen ble senere forkastet til fordel for en mer begrenset ordning som gir rett til frivillig overføring mellom ektefeller av innbetalingene til det fonderte «premiepensjonssystemet».² Muligheten for overføring blir imidlertid forholdsvis lite brukt (Socialdepartementet, 2016, s. 233 ff.).

Deling ved skilsmisse av pensjonsrettigheter opptjent i løpet av ekteskapet praktiseres i en rekke land, enten i det offentlige inntektsgraderte pensjonssystemet, i supplerende tjenestepensjonsordninger eller i begge. Deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse innebærer at pensjonsrettigheter behandles på lik linje med andre formuesobjekter som er bygget opp gjennom ekteskapet etter prinsippet om felleseie i ekteskapslovgivningen. I Tyskland, for eksempel, ble det fra 1977 innført en ordning med deling av pensjonsrettigheter opptjent i det offentlige pensjonssystemet ved skilsmisse, og både Canada og USA har regler som åpner for deling av ulike typer av pensjonsrettigheter ved skilsmisse (Fæhn, 2006). I Norge har vi en svært begrenset og indirekte ordning for deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse i den eksisterende ekteskapsloven, som åpner for å kompensere en eventuell sterkt urimelig forskjell i opptjente rettigheter mellom ektefellene ved deling av boet (Fæhn, 2006, s. 44 ff.).

Deling på uttakstidspunktet ved konvertering til en «felles livrente» (på engelsk kjent som «joint annuity») er obligatorisk for ektepar i en rekke latinamerikanske land (Klerby et al., 2013). En felles livrente er en løpende ytelse som gir en felles utbetaling til paret på et visst nivå så lenge begge er i live, og utbetalinger til den gjenlevende etter partnerens død, men da på et lavere nivå. Den løpende ytelsen til den gjenlevende partneren er den samme uansett hvem som dør først. Nivået er gjerne høyere enn 50 prosent av den ytelsen paret mottok mens begge var i live. Slike delingsordninger ble innført i forbindelse med at mange latinamerikanske land gikk over til fonderte, innskuddsbaserte pensjonssystemer. I tillegg til å utjevne forskjeller i pensjonsopptjening mellom ektefeller gir slike ordninger forsikring mot tap av stordriftsfordeler når den ene parten dør. Siden kvinner typisk overlever sine menn, har kvinner størst behov for en slik forsikringsordning. Modellen løser ikke problemene med manglende individuell opptjening blant kvinner som skilles før oppnådd pensjonsalder, men kan kombineres med ordninger for løpende deling av pensjonsopptjeningen mellom ektefeller eller deling ved skilsmisse.

Den norske debatten om deling av pensjonsrettigheter

Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller har vært diskutert med ujevne mellomrom i Norge. Spørsmålet ble tatt opp i en stortingsmelding om innstramminger i folketrygdens pensjonssystem på slutten av 1980-tallet (St.meld. nr. 12 (1988–89)). Her drøftet Sosial- og helsedepartementet alternative mekanismer for å styrke pensjonsopptjeningen til hjemme-

1. For rettigheter opptjent i supplerende tjenestepensjonsordninger har Sveits, som mange andre land, en mer begrenset ordning med deling av rettigheter ved skilsmisse.
2. 2 prosent av den årlige lønnsinntekten betales inn til det fullt fonderte «premiepensjonssystemet».

arbeidende kvinner. Departementet la hovedvekt på hensynet til å belønne kvinner for det ulønnede omsorgsarbeidet for barn og eldre og konkluderte med at en ordning med omsorgspoeng var en mer målrettet og direkte mekanisme for å oppnå dette, mens en deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller også ville få konsekvenser for par uten barn. Det ble ikke problematisert at den foreslåtte ordningen med omsorgspoeng, som ble satt i verk fra 1992, favoriserer og subsidierer foreldrepar med en tradisjonell kjønnsarbeidsdeling på bekostning av likestilte par.

Deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse ble igjen drøftet i Velferdsmeldingen på midten av 1990-tallet (St.meld. nr. 35 (1994–95)). Her avviste Sosial- og helsedepartementet ideen blant annet med henvisning til problemer som ville oppstå i forbindelse med 20-besteårsregelen, som eksisterte i det tidligere pensjonssystemet. En mer detaljert drøfting ble lagt fram i en rapport fra en arbeidsgruppe i Sosial- og helsedepartementet i 1998, men også her ble problemer med å kombinere ulike former for deling med de eksisterende opp-tjeningsreglene (særlig 20-besteårsregelen) tillagt avgjørende vekt (Fæhn, 2006).

Pensjonskommisjonen drøftet mulighetene for å bygge en ordning med deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller inn i det reformerte pensjonssystemet og tok til orde for en nærmere utredning av spørsmålet (NOU 2004: 1, s. 292–296). Forslaget om å utrede en slik ordning fikk støtte fra flere høringsinstanser, som Norges kvinne- og familieforbund, Likestillingsombudet og Likestillingssenteret (Bay et al., 2015), men ble ikke fulgt opp.

I St.meld. nr. 12 (2004–05) ga Bondevik II-regjeringen en kort drøfting av spørsmålet om deling av pensjonsrettigheter for par (kapittel 10). En generell ordning med deling ble avvist blant annet med henvisning til at de samlede pensjonsutgiftene vil øke ved en deling fordi kvinner som overtar pensjonsrettigheter, har lengre forventet levealder enn menn. Man viste også til «uønskede fordelingsvirkninger» ved at deling av pensjonsrettigheter kan føre til at par der kvinnen i utgangspunktet har rett til garantipensjon, kommer dårligere ut. Det ble ikke gitt noen nærmere begrunnelse for at denne virkningen er uønsket, bortsett fra at dette åpenbart i noen tilfeller kan berøre par med en relativt lav samlet pensjon. Departementet antydte imidlertid at man ville vurdere å styrke den eksisterende ordningen i ekteskapsloven som åpner for å innregne verdien av pensjonsrettigheter opptjent under ekteskapet ved skifte i forbindelse med skilsmisse.

Det såkalte Kvinnepanelet som ble etablert på initiativ av Stoltenberg II-regjeringen, foreslo i 2010 å innføre et krav om deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse for par med felles barn. Forslaget ble karakterisert som «umoderne» av kvinnepolitiske talspersoner fra AP og SV. De mente det la opp til en politikk der kvinner skal lene seg enda mer på mannen for økonomisk forsørgelse, noe som ville innebære å «skru tiden tilbake». Med gode ordninger som legger til rette for at både kvinner og menn kan være yrkesaktive når de har barn, bør alle ha ansvar for egen pensjonsopptjening. Kvinner bør dessuten sørge for at menn tar ansvar hjemme. Bare representanter for de to daværende opposisjonspartiene, KrF og FrP, uttrykte støtte. De pekte blant annet på at ettersom ekteskapet er en offentlig ordning der det fordeles goder og byrder mellom partene, er det ikke noe i veien for at man også kan regulere spørsmål om deling av pensjon.³

Et offentlig utvalg som nylig vurderte spørsmålet om en eventuell videreføring av ordningene med etterlattepensjon og overtakelse av alderspensjonsrettigheter for etterlevende ektefeller og samboere, nevner deling av pensjonsrettigheter innad i par som et mulig alternativ, men viser til at en nærmere drøfting av en slik ordning ville falt utenfor utvalgets mandat (NOU 2017: 3).

3. Se oppslag i Aftenposten: <https://www.aftenposten.no/norge/i/AlQ0A/massivt-ap-nei-til-deling-av-pensjon>.

Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller har altså vært drøftet en rekke ganger i norsk sammenheng, men ideen har aldri riktig vunnet fotfeste, verken blant de politiske partiene, interesseorganisasjonene eller i media. I tillegg til påpekning av praktiske problemer blir deling av pensjonsrettigheter gjerne kritisert for å være i utakt med dagens mer individualiserte samlivsformer og i strid med både «arbeidslinja» og prinsippet om at trygderettigheter er individuelle. Det kan virke som om politikerne og andre beslutningstakere er skeptiske til hvorvidt en ordning med deling av pensjonsrettigheter vil kunne vinne tilslutning i befolkningen. Opinionens holdninger til en slik ordning har imidlertid i liten grad vært gjenstand for forskning (se dog Kitterød, Halrynjo & Pedersen, 2017).

Hvilke holdningsmønstre kan vi forvente?

Ettersom det finnes lite tidligere forskning om folks holdninger til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller i Norge, er det vanskelig å ha klare antakelser om hvilke mønstre vi kan forvente. På bakgrunn av tidligere gjennomførte fokusgruppeintervjuer der deltakerne reflekterte rundt arbeidsdeling og pensjonsopptjening blant par med ulike typer yrkestilpasninger (Kitterød et al., 2017), forventer vi å finne en viss støtte til ordninger med deling av pensjonsopptjening i par, samtidig som det vil være en del skepsis. På den ene siden ble det blant deltakerne i fokusgruppeintervjuene påpekt at det er rimelig å se paret som et arbeidsfellesskap. Redusert innsats i yrkeslivet for den ene muliggjør mer yrkesarbeid for den andre, noe som taler for at pensjonsopptjeningen bør være felles. På den annen side ble det framholdt at det kan være urettferdig at den som satser mye i yrkeslivet og dermed har mindre fritid med tid med barna, skal dele pensjonsopptjeningen med en partner som jobber mindre. Vi antar derfor at svarene i surveyundersøkelsen, som vi analyserer i denne artikkelen, vil være følsomme for hvordan spørsmålene er utformet, og hvilke påstander som inngår.

Den foreliggende forskning om holdninger til likestilling er et relevant utgangspunkt for å formulere forventninger til mønstrene for oppslutning om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Det er i denne litteraturen vanlig å skille mellom to hovedtyper av forklaringer på folks likestillingsholdninger, nemlig interessebaserte og verdi-/erfaringsbaserte forklaringer (Bolzendahl & Myers, 2004). Det første perspektivet tilsier at folk er mest tilbøyelige til å støtte en likestilt familiepraksis dersom denne er i tråd med deres egne (individuelle) interesser. Dermed vil for eksempel kvinner være mer positive enn menn og høyt utdannede mer positive enn dem med mindre utdanning. Det andre perspektivet tilsier at erfaringer med og eksponering for likestilte idealer og praksiser, for eksempel gjennom sosialisering, utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse, fremmer likestilte holdninger. I praksis vil ofte de to perspektivene innebære de samme forventningene med hensyn til betydningen av faktorer som kjønn, utdanning, yrkesdeltakelse osv. Begge perspektivene gir grunnlag for å forvente at oppslutningen om en likestilt familiepraksis er høyere blant kvinner enn menn og høyere blant folk med høy enn folk med lav utdanning, og begge kan begrunne en forventning om at oppslutningen om likestilling som ideal er sterkest blant familier som faktisk har valgt en slik praksis for seg selv privat.

Når det gjelder deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, er forventningene imidlertid ikke like entydige – både fordi en slik ordning både kan oppfattes som likestillingsvennlig og likestillingsfiendtlig, og fordi den i et interesseperspektiv vil kunne framstå helt ulikt avhengig av om respondentene anlegger et snevert individuelt perspektiv, eller om de i stedet anlegger et familieperspektiv (Häusermann, Kurer & Schwander, 2016). I tillegg kommer at det kan være vanskelig for respondentene å vurdere hvordan en slik ordning vil

virke i samspill med, eller i stedet for, andre eksisterende ordninger som omsorgsopptjening, etterlatterrettigheter og garantipensjon. Kvinner i par med en tradisjonell, kjønnfor- deling av husarbeidet har umiddelbart en sterk individuell interesse i en delingsordning sammenlignet med kvinner i mer likestilte par. Men interessekalkylen blir en annen om disse kvinnene i stedet legger vekt på familiens samlede økonomi og de konsekvenser en deling av pensjonsrettigheter kan få for familiens samlede mottak av pensjon. Ved en delingsordning er hennes gevinst et resultat av mannens tap, og paret som sådan kan tape i form av et lavere mottak av pensjonsrettigheter som er målrettet til kvinner med lav pensjonsopptjening på egen hånd.

Så selv med den omfattende litteraturen om likestillingsholdninger som utgangspunkt er det altså ikke uten videre klart hvilke mønstre vi kan forvente for holdninger til en ordning med deling av pensjonsrettigheter i par.

Når det gjelder kjønnsforskjeller, har vi imidlertid relativt entydige forventninger om en større oppslutning blant kvinner enn menn ettersom mange kvinner vil ha økonomisk fordel av en slik ordning, mens menn typisk vil måtte gi avkall på deler av sin pensjonsopptjening.

Vi antar at oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller er større blant gifte og samboende enn blant enslige ettersom slike ordninger er mindre relevante for enslige. Imidlertid kan vi også tenke oss en motsatt sammenheng siden flere av omfordelingselementene i dagens pensjonssystem i realiteten subsidierer par med en tradisjonell fordeling av yrkes- og hjemmearbeidet. Enslige kan dermed se seg bedre tjent med ordninger der mannen kompenserer for kvinnens lavere pensjonsopptjening, snarere enn at dette blir kompensert av skattebetalerne/fellesskapet. Denne dimensjonen har imidlertid vært lite fremme i den offentlige debatten i Norge og ble heller ikke tematisert i påstandene i vår survey. Blant par antar vi at oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter er større blant gifte enn blant samboende. Tidligere studier har vist at gifte oftere enn samboere har stor grad av felles økonomi (Brusdal, Borgeraas & Stamsø, 2013; Lyngstad, Noack & Tufte, 2011).

Både for kvinner og menn forventer vi at de som har barn, er mer positive til deling av pensjonsrettigheter i par enn dem uten barn. Vi antar også at eldre er mer positive enn yngre ettersom de vokste opp i en tid med mindre offentlig tilrettelegging for å kombinere jobb og barn.

Videre forventer vi at de med kort utdanning er mer positive enn de med lang utdanning. Dersom slike ordninger forstås i et kjønnslikestillingsperspektiv mer generelt, kan vi imidlertid tenke oss at de med lang utdanning er mest positive, ettersom de typisk er mer positive til kjønnslikestilling enn de med mindre utdanning (Hellevik & Hellevik, 2012).

For respondenter som lever i parforhold, forventer vi større oppslutning om deling av pensjonsrettigheter blant kvinner i par med en tradisjonell fordeling av yrkes- og familiearbeidet enn blant kvinner med en likestilt arbeidsdeling. For menn kan det på den ene siden tenkes at de med en tradisjonell arbeidsdeling ser partnerens større innsats hjemme som en forutsetning for sin egen karriere, og derfor betrakter felles pensjonsopptjening som rimelig. På den andre siden kan menn i slike par være mindre positive ettersom de vil måtte dele sin pensjonsopptjening med partneren. Vi skal heller ikke utelukke at menn i par med en tradisjonell arbeidsdeling kan se for seg at paret samlet sett vil tape fordi kvinnen mister hele eller deler av sin garantipensjon. For begge kjønn antar vi at de som oppgir at paret har felles økonomi, er mer positive til deling av pensjonsrettigheter enn dem med separat økonomi. Par som har valgt å ha separat økonomi, vil neppe i like høy grad se det som naturlig å dele på opptjente pensjonsrettigheter som par med felles økonomi.

Holdningene til deling av pensjonsrettigheter kan også tenkes å være knyttet til mer generelle verdisyn og politisk orientering. Vi har derfor også undersøkt hvordan oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter varierer med partipreferanse. Det er imidlertid også her vanskelig å formulere entydige forventninger til resultatene ettersom deling av pensjonsrettigheter har tvetydige implikasjoner i forhold til generelle likestillingspolitiske orienteringer. Vi må derfor ty til mer indirekte resonnementer. Det faktum at partiene på venstresiden er mer opptatt av likestilling som verdi, generelt mer opptatt av resultatlikhet i fordelingen av økonomiske ressurser i befolkningen og mer positive til intervensjon i privatsfæren med henblikk på å fremme likestillingspolitiske mål, kunne tilsi at deres velgere er mer tilbøyelige til å støtte ideen om deling av pensjonsrettigheter. På den andre siden kan deling av pensjonsrettigheter oppfattes som å være i tråd med tradisjonelle kjønnsrollemønstre med mannen som hovedforsørger og derfor ha størst appell blant velgerne til partier som ellers har vært tilbøyelig til å støtte en familiepolitikk som legger til rette for en kjønnet arbeidsdeling innad i familien, som KrF og FrP.

Data og metode

Undersøkelsen om familie og pensjon

Data er hentet fra en webbasert survey gjennomført høsten 2017 blant et landsrepresentativt utvalg av 3 080 personer i alderen 30–53 år (født i 1964–87).⁴ Spørreskjemaet ble laget på grunnlag av diskusjoner i fokusgruppeintervjuer (Kitterød et al., 2017).⁵ Surveyen hadde blant annet spørsmål om holdninger til sentrale elementer i det reformerte pensjonssystemet, slik som sammenhengen mellom yrkesarbeid og pensjon, kjønnsnøytralt delingstall, omsorgsopptjening samt arv av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. I tillegg spurte vi altså om holdninger til deling av pensjonsrettigheter i par. Deltakerne gav også en del informasjon om sin egen og partnerens yrkesarbeid og utdanning og om fordeling av husarbeid. Undersøkelsen ble gjennomført av Kantar TNS. Utvalget ble trukket fra Galluppanelet, og enkelte bakgrunnsopplysninger, herunder stemmegivning ved siste stortingsvalg, ble hentet fra dette. For å justere for ulik svardeltakelse i ulike befolkningsgrupper har Kantar TNS konstruert en vekt, basert på kjønn, alder og geografisk bosted. Vekten benyttes i analysene i denne artikkelen.⁶ Antall observasjoner vises uvektet.

Analysemetode og variabler

Vi ser først på hele utvalget og viser oppslutningen om hver av de seks påstandene relatert til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller (se omtale i tidligere avsnitt). Videre undersøker vi, ved hjelp av multivariate analyser, om det er systematiske forskjeller i oppslutningen mellom kvinner og menn og mellom gifte, samboende og enslige. Deretter ser vi nærmere på de som lever i par. Vi analyserer kvinner og menn separat og undersøker betydningen av demografiske faktorer, sosioøkonomiske faktorer og faktorer relatert til arbeidsdelingen i paret. Til slutt undersøker vi betydningen av politisk stemmegivning for hele utvalget under ett.

4. Det reformerte systemet for opptjening av pensjon gjelder for fullt for fødselskullene fra og med 1963.

5. Det ble gjennomført fire fokusgrupper, to med kvinner og to med menn. For begge kjønn var det en gruppe med og en uten høyere utdanning.

6. Vektingen har liten betydning for resultatene. Folk med lav utdanning er noe underrepresentert i surveyen. Dette er ikke korrigeret gjennom vektingen.

Avhengig variabel

Vår avhengige variabel er basert på seks påstander om deling av pensjonsrettigheter i par. Påstandene ble presentert etter en introduksjon til ideen om pensjonsrettigheter⁷ og lød som følger:

1. Den av partene som jobber hardt og tjener mye, bør få beholde pensjonsopptjeningen sin selv.
2. Hvis den ene parten jobber mye, tar den andre ofte hovedansvaret for barna og husarbeidet. Derfor bør pensjonsopptjeningen deles likt.
3. Deling av pensjonsopptjeningen mellom ektefeller er en dårlig ide fordi en slik ordning vil gjøre kvinner avhengige av pensjonsrettigheter opptjent av mannen.
4. Hvis et par skiller lag, er det rettferdig at de deler likt på de pensjonsrettighetene som er opptjent mens de har vært gift / bodd sammen.
5. Staten bør ikke blande seg inn i om ektefeller skal dele pensjonsrettigheter seg imellom eller ikke.
6. Ektefeller har etter loven gjensidig forsørgelsesplikt, og da er det bare rett og rimelig at de deler på de pensjonsrettighetene som blir opptjent mens de er gift.

Svarene ble angitt på en skala med alternativene Helt enig, Delvis enig, Verken enig eller uenig, Delvis uenig og Helt uenig.⁸

De seks påstandene i studien viser til ulike fordelingsprinsipper og -mekanismer. Den første dreier seg om at innsats i yrkeslivet skal lønne seg, og at de som jobber mye, fortjener en god pensjon. Dette er i tråd med teorier om «deservingness» basert på resiprositet som sier at befolkningen gjerne gir sterk støtte til velferdsordninger der man oppfatter at mottakere har gjort en innsats for å gjøre seg fortjent til ytelsen (van Oorschot & Roosma, 2017). Den andre, fjerde og sjette påstanden dreier seg mer om rettferdighetsbetraktninger rundt deling av arbeidsoppgaver og inntekt i par, den tredje peker på ideen om at det er uheldig om kvinners rettigheter er avledet av menns, mens den femte går på forholdet mellom privatliv og statlig regulering. Vi kan derfor forvente ulik grad av oppslutning om de forskjellige påstandene. Samtidig er det viktig å huske på at påstandene ble presentert etter en introduksjon der det framgikk at det man ønsket å fange opp, var holdninger til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller.

Vi har rekodet svarene på påstand 1, 3 og 5 slik at høye verdier i alle tilfeller indikerer støtte til deling av pensjonsrettigheter, mens lave verdier indikerer det motsatte. Variablene har verdier -2 til 2. De som verken er enige eller uenige, har fått verdien 0.⁹ Vi viser fordelinger og gjennomsnitt for hvert enkelt utsagn. Videre har vi konstruert en additiv indeks ved å summere de seks påstandene og dividere på seks. En faktoranalyse (ikke rapportert) tyder på at alle påstandene fanger opp samme underliggende dimensjon.¹⁰ Indeksen, kalt *Deling av pensjonsrettigheter*, har totalt 25 verdier, fra -2 (mest uenig) til 2 (mest enig).

7. Bolken var plassert på slutten av surveyen og ble introdusert på følgende måte: «I dagens system tjener ektefeller opp pensjonsrettigheter i folketrygden hver for seg. Alternativt kunne man tenke seg en ordning med løpende deling av pensjonsrettigheter mellom ektefellene. Parets samlede opptjening hvert år blir da delt likt mellom ektefellene. Hvis den ene parten for eksempel har en inntekt på 650 000 kroner og den andre en inntekt på 350 000 kroner, vil altså hver av dem få en opptjening basert på 500 000 kr dette året. Det har vært diskutert om vi skal ha en slik ordning i Norge, og det er ulike synspunkter på dette. Hvor enig eller uenig er du i de følgende påstandene?».

8. «Vet ikke» ble ikke tilbudt som svaralternativ.

9. Vi har satt uoppgitte verdier til 0. Dette gjelder henholdsvis 16, 57, 31, 32, 28 og 34 observasjoner for de seks påstandene (henholdsvis 0,53, 1,81, 0,98, 1,03, 0,93 og 1,08 prosent).

10. Chronbach's Alpha=0,78. Faktorladningene er henholdsvis 0,67, 0,78, 0,51, 0,78, 0,53 og 0,83 for de seks påstandene.

Uavhengige variabler

I analysene av hele utvalget inngår følgende uavhengige variabler: kjønn, sivilstatus, antall barn under 15 år i husholdningen, respondentens alder, høyest fullførte utdanning, yrkesaktivitet og respondentens bruttoinntekt. Vi undersøker først og fremst mulige forskjeller mellom kvinner og menn og etter sivilstatus. De øvrige variablene inngår som kontroller. I analysene av gifte/samboende undersøker vi betydningen av demografiske faktorer (kjønn, sivilstatus, antall barn og alder) og sosioøkonomiske variabler (utdanning og inntekt) og av parets arbeidsdeling ute og hjemme. For *Paret yrkesaktivitet* skiller vi mellom respondenter i par der begge er yrkesaktive på heltid (minst 37 timer per uke), par der han jobber hel- og hun deltid, par der han jobber heltid og hun ikke er yrkesaktiv, og andre par. Kategorien «Andre par» omfatter par der hun jobber hel- og han deltid, hun jobber heltid og han ikke er yrkesaktiv, begge jobber deltid, en jobber deltid og en ikke er yrkesaktiv, og par der ingen er yrkesaktive. For *Fordeling av husarbeid* skiller vi mellom par der hun gjør klart mest, og par som deler omtrent likt, eller der han gjør klart mest.¹¹ For *Felles/separat økonomi* skiller vi mellom dem som oppgir at de og partneren har fullstendig felles, delvis felles og helt separat økonomi. Inndelingen av variablene framgår av tabell 2. Vi gjør også en separat analyse av variasjonen i indeksen etter respondentenes generelle politiske orientering, her operasjonalisert ved partipreferanse (stemmegivning ved forrige stortingsvalg i 2017). Respondenter som oppgir å ha stemt på Rødt eller SV, er slått sammen for å unngå for små utvalg.

Resultater

Analysen av hele utvalget

Tabell 1 viser oppslutningen om hver av de seks påstandene om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, for alle og for menn og kvinner separat, for hele utvalgte sett under ett. For tre av påstandene (nr. 2, 4 og 6) innebærer det å si seg enig at man slutter opp om deling av pensjonsrettigheter. For de andre tre (nr. 1, 3 og 5) innebærer det å si seg enig at man er mer skeptisk til slike ordninger. Vi har omkodet slik at for samtlige påstander innebærer høye/lave verdier stor/liten oppslutning om ideen om deling av pensjonsrettigheter. Som ventet varierer svarmønstrene betydelig mellom påstandene. For samtlige påstander er det dessuten en ganske høy andel som svarer «vet ikke» (mellom en firedel og en tredel). Dette kan skyldes at mange ikke har tenkt så nøye igjennom dette med deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller, har vanskelig for å gjøre seg opp en mening eller synes at det er vanskelig å vurdere hvordan slike ordninger vil slå ut i kombinasjon med, eller som erstatning for, eksisterende ordninger som kompenserer for kvinners lavere pensjonsopptjening enn menns. Deling av pensjonsrettigheter har dessuten, som vi har vært inne på, i liten grad vært framme i den offentlige debatten.

11. Variablen er basert på spørsmål om hvordan paret fordeler klesvask, matlaging, rengjøring og innkjøp, med svaralternativene «Alltid jeg», «Vanligvis jeg», «Omtrent like mye jeg og ektefelle/samboer», «Vanligvis ektefelle/samboer», og «Alltid ektefelle/samboer». Vi har laget en additiv indeks med verdier 1 til 5, der lave/høye verdier innebærer at kvinnen/mannen gjør mest. Blant begge kjønn var det få som rapporterte at han gjorde klart mest.

Tabell 1. Holdninger til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller – blant alle og blant menn og kvinner. N=3 080 (alle), 1 582 (menn), 1 498 (kvinner).

	Helt enig (2)	Delvis enig (1)	Verken/ eller (0)	Delvis uenig (-1)	Helt uenig (-2)	Gjennomsnitt
Hvis den ene parten jobber mye, tar den andre ofte hovedansvaret for barna og husarbeidet. Derfor bør pensjonsopptjeningen deles likt. (2)						
Alle	19	38	25	13	6	0,51
Menn	14	33	29	15	8	0,31
Kvinner	23	43	20	10	4	0,72
Hvis et par skiller lag, er det rettferdig at de deler likt på pensjonsrettighetene som er opptjent mens de har vært gift/bodd sammen. (4)						
Alle	17	29	26	17	11	0,23
Menn	11	25	27	22	15	-0,05
Kvinner	23	33	26	12	7	0,52
Ektefeller har etter loven gjensidig forsørgelsesplikt, og da er det bare rett og rimelig at de deler på de pensjonsrettighetene som blir opptjent mens de er gift. (6)						
Alle	17	33	32	12	6	0,40
Menn	12	31	33	15	9	0,21
Kvinner	21	34	31	9	4	0,61
	Helt enig (-2)	Delvis enig (-1)	Verken/ eller (0)	Delvis uenig (1)	Helt uenig (2)	Gjennomsnitt
Den av partene som jobber hardt og tjener mye, bør få beholde pensjonsopptjeningen sin selv. (1)						
Alle	22	31	27	14	5	-0,51
Menn	24	34	27	11	4	-0,61
Kvinner	20	29	28	17	6	-0,40
Deling av pensjonsopptjeningen mellom ektefeller er en dårlig ide fordi en slik ordning vil gjøre kvinner avhengige av pensjonsrettigheter opptjent av mannen. (3)						
Alle	12	33	34	15	6	-0,31
Menn	11	32	36	15	6	-0,27
Kvinner	13	34	33	14	6	-0,35
Staten bør ikke blande seg inn i om ektefeller skal dele pensjonsrettigheter seg imellom eller ikke. (5)						
Alle	16	26	36	16	7	-0,27
Menn	18	27	34	15	6	-0,37
Kvinner	13	24	37	17	8	-0,17

Blant påstandene som taler for deling, er oppslutningen størst for utsagn nr. 2 med 57 prosent som er enten helt eller delvis enige, mens bare 19 prosent er helt eller delvis uenige. Gjennomsnittsskåren, 0,51, er den høyeste blant de seks påstandene. Det er overvekt av positive svar både blant menn og kvinner (gjennomsnittsskåre=0,31/0,72). Påstand nr. 4 får noe mindre støtte med til sammen 46 prosent som sier seg helt eller delvis enige, mens 28 prosent er helt eller delvis uenige. Gjennomsnittsskåren er 0,23. Påstand nr. 6 får støtte av til sammen 50 prosent, mens 19 prosent er helt eller delvis uenige. Gjennomsnittsskåren er 0,40.

Blant påstandene som taler mot deling, er oppslutningen størst om utsagn nr. 1 med 53 prosent som sier seg helt eller delvis enige, mens 19 prosent er helt eller delvis uenige. Gjennomsnittsskåren er -0,51. Når vi spør på denne måten, finner vi altså stor oppslutning om prinsippet om individuell opptjening, som taler mot en ordning med deling av pensjon. Noe mindre oppslutning finner vi om påstand nr. 3 og påstand nr. 5. Henholdsvis 35 og 42 prosent er enige i disse, mens henholdsvis 21 og 23 prosent er uenige. Gjennomsnittet på disse spørsmålene er på henholdsvis -0,31 og -0,27.

Svarfordelingen viser altså at mange kan se argumenter både for og mot denne type ordninger. De høye andelene som verken er enige eller uenige på samtlige spørsmål (25–37 prosent), kan dessuten tyde på at mange er ambivalente, at dette er noe de ikke har tenkt så nøye igjennom, og/eller at det kan være vanskelig å vurdere hvordan slike ordninger vil slå ut, eller hvordan de vil virke i samspill med andre elementer i pensjonssystemet.

Kvinner er gjennomgående mer positive enn menn til deling av pensjonsrettigheter, enten løpende og/eller når man skiller lag. De er oftere enn menn enige i påstandene 2, 4 og 6 og sjeldnere enige i påstandene 1 og 5. For påstand 3, som kan sies å uttrykke et sentralt likestillingspolitisk argument mot deling av pensjonsrettigheter, er imidlertid kjønnsforskjellen beskjeden.

For å undersøke mer systematisk hvordan oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller varierer mellom kvinner og menn og etter samlivsstatus, har vi gjennomført multivariate analyser med indeksen *Deling av pensjonsrettigheter* som avhengig variabel. Vi benytter regresjonsanalyse med minste kvadratets metode.

Deskriptiv statistikk for variablene i analysene gis i tabell 2 (for hele utvalget i venstre del og for underutvalget av gifte/samboende i høyre del). Menn og kvinner har omtrent samme fordeling på de demografiske variablene (sivil status, antall barn og alder). Flere kvinner enn menn har imidlertid utdanning på universitetsnivå, færre jobber heltid, og færre befinner seg i de høyeste inntektsgruppene.

Tabell 2. Deskriptiv statistikk for uavhengige variabler i de multivariate analysene. Prosent.

	Alle			Gifte/samboende		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
Kjønn						
Menn	51			52		
Kvinner	49			58		
Sivil status						
Gift nå	45	45	44	64	64	64
Samboer nå	25	26	25	36	36	36
Enslig nå, gift/samboer tidligere	18	17	20			
Enslig nå, ikke vært gift/samboer	12	13	11			

	Alle			Gifte/samboende		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
Antall barn under 15 år						
Ingen	32	35	29	20	22	18
1 barn	16	16	17	18	18	18
2 barn	34	32	37	42	40	44
3 barn eller mer	16	16	16	19	19	19
Uoppgitt	1	2	1	1	1	1
Alder						
30–34 år	22	21	24	22	21	23
35–39 år	20	21	19	20	20	20
40–44 år	20	20	19	20	21	19
45–49 år	20	20	20	19	19	19
50–53 år	19	19	19	19	19	18
Utdanningsnivå						
Ungdomsskole/videregående skole	37	41	33	35	39	31
Universitet/høgskole, 1–4 år	37	34	40	37	35	39
Universitet/høgskole, minst 5 år	26	25	28	28	26	29
Inntekt, brutto per år						
–399 999 kr	30	23	37	26	17	35
400 000–499 999 kr	24	20	28	24	20	28
500 000–599 999 kr	20	20	18	21	21	20
600 000–699 999 kr	10	13	7	11	13	8
700 000 kr +	15	23	6	17	27	6
Uoppgitt	2	2	3	2	1	3
Yrkesaktivitet						
Ikke yrkesaktiv	10	9	13			
Yrkesaktiv, deltid (>=36 timer per uke)	18	13	24			
Yrkesaktiv, heltid (<=37 timer per uke)	71	78	64			
Yrkesaktivitet						
Begge heltid (<=37 timer per uke)				56	57	56
Han heltid, hun deltid				20	20	20
Han heltid, hun ikke yrkesaktiv				8	7	9
Andre				16	17	16
Fordeling av husarbeidet						
Hun gjør mest				51	37	65
Deler likt/han mest				49	63	35
Felles/separat økonomi i paret						
Helt felles				42	42	42
Delvis felles				51	51	51
Helt separat				7	6	7
Antall respondenter	3 080	1 582	1 498	2 159	1 124	1 035

I analysen av hele utvalget undersøker vi om det er forskjeller mellom menn og kvinner, og etter hvorvidt man lever i par eller ikke. Vi viser resultater fra analyser for alle og for menn og kvinner separat (tabell 3). Vi presenterer resultater fra en modell der vi kontrollerer for antall barn og respondentens alder, og fra en modell der vi i tillegg kontrollerer for utdanning, inntekt og yrkesaktivitet. Vi viser kun koeffisientene for variablene kjønn og sivilstatus. Fullstendige resultater kan fås ved henvendelse til forfatterne.

Analysene viser at kvinner er klart mer positive til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller enn menn. Kjønnforskjellen blir litt mindre i modell 2 etter kontroll for demografiske og sosioøkonomiske faktorer, men også når vi justerer for de sosioøkonomiske ulikhetene mellom kvinner og menn, er det altså slik at kvinner støtter ideen om deling av pensjonsrettigheter i større grad enn menn.

Analysene viser videre at ideen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller har større oppslutning blant dem som er gift, enn blant samboere og enslige. Dette gjelder både for hele utvalget sett under ett og i analysene av menn og kvinner separat, og det gjelder etter at vi justerer for demografiske og sosioøkonomiske faktorer. Verken blant menn eller kvinner er det klare forskjeller mellom samboere og enslige. Blant menn er det forskjeller mellom gifte på den ene siden og enslige på den andre (både de som har, og de som ikke har levd i par tidligere), mens det blant kvinner bare er den første forskjellen som er statistisk signifikant. En analyse med samspillsledd mellom kjønn og sivilstatus (ikke vist) viser imidlertid ikke signifikante forskjeller i sammenhengen mellom sivilstatus og oppslutning om deling av pensjonsrettigheter mellom kvinner og menn.

Tabell 3. Resultater fra regresjonsanalyser av indeksen *Deling av pensjonsrettigheter*. Alle, menn og kvinner. Standardfeil i parentes.

	Alle		Menn		Kvinner	
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6
Kjønn (ref.: menn)						
Kvinner	0,282*** (0,028)	0,183*** (0,029)				
Sivil status (ref.: gift)						
Samboer	-0,178*** (0,035)	-0,186*** (0,035)	-0,184*** (0,050)	-0,195*** (0,049)	-0,166** (0,050)	-0,175*** (0,050)
Enslig, har vært gift/samboer	-0,156 (0,040)	-0,183*** (0,040)	-0,207*** (0,058)	-0,265*** (0,058)	-0,102(*) (0,054)	-0,111* (0,054)
Enslig nå, ikke vært gift/samboer	-0,151** (0,053)	-0,089*** (0,053)	-0,241** (0,074)	-0,282*** (0,073)	-0,043 (0,076)	-0,073 (0,076)
Konstantledd	-0,056	0,130	0,035	0,268	0,121	0,168
R ²	0,050	0,080	0,016	0,061	0,024	0,039
Antall respondenter	3 080	3 080	1 582	1 582	1 498	1 498

***p<=0,001, **p<=0,01, *p<=0,05, (*)p<=0,10

Note: I modell 1, 3 og 4 er det kontrollert for antall barn og alder. I modell 2, 4 og 6 er det i tillegg kontrollert for utdanning, inntekt og yrkesaktivitet.

Den markante forskjellen mellom gifte og samboende i oppslutning om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller kan tyde på at denne type ordninger først og fremst ansees som relevante for dem som er gift. Dette kan ha sammenheng med at spørsmålene i surveyen særlig dreide seg om ektefeller. Men det kan også reflektere at ektefeller i større grad enn samboende betrakter paret som en enhet og et arbeidsfellesskap der partenes innsats i form og yrkes- og familiearbeid er komplementære og likeverdige og økonomien er felles.

Analysen av respondenter som lever par

For å undersøke hvordan oppslutningen om ideen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller varierer blant dem som lever i par, har vi gjennomført analyser av et underutvalg av gifte og samboende respondenter (N=2 195), som altså utgjør 70 prosent av det totale utvalget i undersøkelsen (se tabell 2). Analysene er gjort separat for kvinner og menn.¹² I tillegg til betydningen av demografiske og sosioøkonomiske faktorer ser vi på betydningen av fordelingen av yrkes- og husarbeid mellom partene, og av hvorvidt man rapporterer å ha felles eller separat økonomi. Vi viser resultater for tre modeller for hvert kjønn. I den første inngår demografiske kjennetegn samt variabler for parets arbeidsdeling ute og hjemme. I den andre inkluderes i tillegg utdanning og inntekt, og i den tredje inngår også opplysninger om felles versus separat økonomi.

Fordelingen på de uavhengige variablene i analysene vises i tabell 2 (høyre del). Vi kan legge merke til at menn og kvinner rapporterer litt forskjellig om fordeling av husarbeidet, noe som er et vanlig mønster i utvalgsundersøkelser (Kamo, 2000). Når det gjelder parets yrkestilpasning og hvorvidt man har felles eller separat økonomi, gir menns og kvinners rapportering omtrent det samme bildet.

Resultater fra de multivariate analysene vises i tabell 4. Både for menn og kvinner viser samtlige modeller at de som er gift, er atskillig mer positive til ideen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller enn de samboende. Dette gjelder altså også når vi justerer for hvordan partene fordeler arbeidet hjemme og ute, og hvorvidt paret har felles eller separat økonomi. De som har tre eller flere hjemmeboende barn, er mer tilbøyelige til å støtte opp om ideen om deling av pensjonsrettigheter enn dem uten barn hjemme og dem med færre barn, men bare noen av modellene viser statistisk signifikante forskjeller. Det er få systematiske forskjeller mellom aldersgrupper. I den grad det er noen sammenheng, er den motsatt av hva vi forventet. De eldste er litt mindre positive enn de yngste. Dette gjelder først og fremst for menn.

12. For å undersøke mulige kjønnsforskjeller blant gifte/samboende har vi også gjennomført multivariate analyser for hele gruppen sett under ett og med kjønn som uavhengig variabel (ikke vist). Vi fant en klar kjønnsforskjell i oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller (kvinner er mer positive enn menn) også når vi justerer for samtlige kontrollvariabler.

Tabell 4. Resultater fra regresjonsanalyser av indeksen *Deling av pensjonsrettigheter*. Gifte/samboende menn og kvinner. Standardfeil i parentes.

	Menn			Kvinner		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6
Sivil status (ref.: Gift)						
Samboer	-0,189*** (0,050)	-0,194*** (0,050)	-0,132* (0,053)	-0,196*** (0,052)	-0,206*** (0,052)	-0,173** (0,055)
Antall barn under 15 år (ref.: Ingen)						
1 barn	-0,005 (0,075)	0,025 (0,040)	-0,000 (0,075)	0,076 (0,079)	0,077 (0,078)	0,066 (0,078)
2 barn	-0,031 (0,066)	0,040 (0,067)	0,007 (0,067)	0,057 (0,071)	0,063 (0,070)	0,046 (0,071)
3 barn eller mer	0,109 (0,078)	0,181* (0,078)	0,117 (0,079)	0,138(*) 0,083	0,141(*) (0,083)	0,118 (0,084)
Alder (ref.: 30–34 år)						
35–39 år	-0,112 (0,074)	-0,100 (0,073)	-0,101 (0,073)	-0,047 (0,072)	-0,030 (0,072)	-0,036 (0,072)
40–44 år	-0,033 (0,076)	0,015 (0,078)	0,013 (0,075)	-0,010 (0,074)	0,013 (0,074)	0,018 (0,074)
45–49 år	-0,114 (0,076)	-0,061 (0,077)	-0,039 (0,077)	-0,066 (0,074)	-0,005 (0,075)	0,001 (0,075)
50–53 år	-0,174* (0,078)	-0,121 (0,079)	-0,010 (0,078)	-0,027 (0,076)	0,023 (0,078)	0,024 (0,078)
Yrkesaktivitet (ref.: begge heltid)						
Han heltid, hun deltid	-0,103(*) (0,061)	-0,098 (0,061)	-0,092 (0,061)	0,047 (0,061)	-0,017 (0,064)	-0,014 (0,064)
Han heltid, hun ikke yrkesaktiv	-0,141 (0,094)	-0,161(*) (0,094)	-0,151 (0,093)	0,165(*) (0,085)	0,090 (0,089)	0,097 (0,090)
Andre	0,161* (0,066)	0,045 (0,071)	0,040 (0,070)	-0,029 (0,067)	-0,056 (0,068)	-0,055 (0,068)
Fordeling av husarbeidet (ref.: hun mest)						
Deler likt/han mest	0,069 (0,049)	0,061 (0,049)	0,062 (0,049)	-0,005 (0,050)	-0,029 (0,050)	-0,025 (0,050)
Utdanningsnivå (ref.: ungd.-/vdg. skole)						
Universitet/høgskole, 1–4 år		0,054 (0,055)	0,050 (0,055)		0,097(*) (0,059)	0,101(*) (0,059)
Universitet/høgskole, minst 5 år		0,106(*) (0,062)	0,109(*) (0,062)		0,114(*) (0,067)	0,121(*) (0,067)
Inntekt, brutto per år (ref.: -399 999 kr)						
400 000–499 999 kr		-0,177* (0,080)	-0,182* (0,080)		-0,090 (0,063)	-0,092 (0,064)
500 000–599 999 kr		-0,271** (0,080)	-0,283*** (0,080)		-0,206** (0,074)	-0,201** (0,074)

	Menn			Kvinner		
	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6
600 000–699 999 kr		-0,358*** (0,092)	-0,379*** (0,091)		-0,205* (0,098)	-0,210* (0,098)
700 000 kr +		-0,424** (0,079)	-0,425*** (0,079)		-0,449*** (0,109)	-0,448*** (0,109)
Felles/separat økonomi (ref.: helt felles)						
Delvis felles			-0,136* (0,052)			-0,051 (0,052)
Helt separat			-0,382*** (0,103)			-0,229* (0,102)
Konstantledd	0,038	0,192	0,291	0,206	0,262	0,296
R ²	0,023	0,045	0,057	0,018	0,031	0,034
Antall respondenter	1 124	1 124	1 124	1 035	1 035	1 035

***p<=0,001, **p<=0,01, *p<=0,05, (*) p<=0,10

Note: For enkelte variabler inngår også kategorier med uoppgitte verdier i analysene. Resultatene vises ikke.

Ulikt hva vi forventet, er det, verken blant menn eller kvinner, noen klar sammenheng mellom fordelingen av husarbeidet og oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter i noen av de tre modellene (tabell 4). Individene i par med en tradisjonell arbeidsdeling hjemme er altså ikke mer positive til slike ordninger enn dem med stor grad av likedeling.

Parets yrkestilpasning har en viss betydning. Blant kvinner ser vi sterkere støtte til deling av pensjonsrettigheter der han jobber heltid og hun ikke er yrkesaktiv, enn der begge har full jobb. Det er imidlertid kun i den første modellen at sammenhengen er statistisk signifikant. For menn finner vi tendenser til det motsatte mønsteret, slik at menn i par der han jobber heltid og hun deltid, og menn i par der han jobber deltid og hun ikke er yrkesaktiv, er mindre positive til deling av pensjonsrettigheter enn menn i par der begge har full jobb. For øvrig kan vi legge merke til at menn i par med andre yrkestilpasninger, der den kvinnelige partneren som oftest jobber mest, er mer positive til deling av pensjonsrettigheter enn menn i heltids-/heltidspar. Alt i alt kan det altså se ut til at sammenhengen mellom parets yrkestilpasning og støtten til ideen om deling av pensjonsrettigheter er forskjellig for menn og kvinner, og at oppslutningen blant begge kjønn er høyest i de tilfeller der respondenten personlig vil ha fordeler av en slik ordning. Analyser med samspillsledd mellom kjønn og parets yrkestilpasning (ikke vist) viser, for den første modellen, statistisk signifikante forskjeller mellom koeffisientene for menn og kvinner i samtlige tre grupper av yrkestilpasninger. For de to mer omfattende modellene er kjønnsforskjellen statistisk signifikant (p<0,10) når det gjelder betydningen av at han jobber heltid og hun ikke er yrkesaktiv, men ikke når det gjelder at han har full jobb og hun jobber deltid, eller for andre typer tilpasninger.

Både for menn og kvinner er det en positiv sammenheng mellom utdanning og oppslutning om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. De med lang utdanning er altså mer positive til slike ordninger enn dem med kortere utdanning. Det er ikke åpenbart hvordan dette skal tolkes. Muligens reflekterer det at høyt utdannede generelt slutter sterkere opp om likestillingsidealer og -iltak enn dem med mindre utdanning. Det kan også tenkes at de med høy utdanning i større grad enn dem med mindre utdanning er oppmerksomme på at deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller ikke på samme måte som flere av de andre omfordelingsmekanismene i pensjonssystemet innebærer en skattefinansiert subsidiering av par som velger en tradisjonell fordeling av yrkes- og familiearbeid.

I tråd med hva vi forventet, er det en negativ sammenheng mellom egen inntekt og oppslutning om deling av pensjonsrettigheter. Både blant menn og kvinner er oppslutningen lavest blant dem med de høyeste inntektene. Videre er det, som forventet, lavere oppslutning om deling av pensjonsrettigheter blant den lille gruppen som anser parets økonomi som separat enn blant dem som sier at paret har helt felles økonomi. Forskjellen er betydelig blant begge kjønn og gjelder altså også etter at vi har justert for samtlige av de øvrige uavhengige variablene, inkludert størrelsen på inntekten og parets fordeling av arbeid ute og hjemme. For menn, men ikke for kvinner, ser vi i tillegg at de som oppgir å ha delvis felles økonomi, er mindre positive til deling av pensjonsrettigheter enn referansegruppen, men forskjellen er mindre enn for dem med separat økonomi. En analyse med samspillsledd mellom kjønn og felles versus separat økonomi (ikke vist) viser imidlertid ikke signifikante kjønnsforskjeller i betydningen av det å ha felles versus separat økonomi.

Fordeling med hensyn til partipreferanse

Vi har til slutt sett på hvordan synet på deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller varierer etter politisk orientering – her operasjonalisert ved hjelp av stemmegivning ved forrige stortingsvalg. Tabell 5 viser den gjennomsnittlige skåren på indeksen etter kjønn og partipreferanse.

Tabell 5. Gjennomsnittsskår på indeksen *Deling av pensjonsrettigheter* etter stemmegivning. Alle, menn og kvinner. Tall markert med uthevet skrift er signifikant forskjellige fra gjennomsnittet blant hele utvalget, 5 prosent-nivå. Antall respondenter i parentes.

	Alle	Menn	Kvinner
SV/Rødt	0,199 (179)	0,095 (54)	0,243 (125)
Arbeiderpartiet	0,060 (715)	-0,031 (321)	0,135 (394)
Senterpartiet	0,125 (111)	-0,113 (51)	0,339 (60)
MDG	0,298 (81)	0,137 (35)	0,426 (46)
KrF	0,332 (113)	0,254 (61)	0,415 (52)
Venstre	0,131 (166)	-0,015 (88)	0,297 (78)
Høyre	-0,164 (640)	-0,310 (373)	0,041 (267)
FrP	-0,187 (299)	-0,299 (204)	0,041 (95)
Andre / Vet ikke	0,012 (776)	-0,095 (395)	0,126 (381)
Alle	0,009 (3 080)	-0,128 (1 582)	0,155 (1 498)

Vi finner den sterkeste oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller blant velgerne til KrF og MDG, fulgt av SV/Rødt, Senterpartiet og Venstre. Oppslutningen

er klart lavere (og bare så vidt over gjennomsnittet totalt) blant velgerne til Arbeiderpartiet og lavest blant velgerne til Høyre og FrP – med en klart negativ gjennomsnittsskår som skiller seg signifikant fra gjennomsnittet i utvalget som helhet.

Mønsteret følger altså i noen grad høyre-venstreaksen med størst oppslutning på venstre side, men med det viktige forbeholdet at oppslutningen er høyest blant flere av mellompartiene, mens velgerne til Arbeiderpartiet ligger midt på treet. Det er interessant å merke seg at oppslutningen er høyest blant velgerne til KrF og SV/Rødt, som vanligvis plasserer seg på motsatte ytterpunkter i den familiepolitiske debatten.

I alle partiene er oppslutningen større blant de kvinnelige enn de mannlige velgerne, og de kvinnelige velgerne i samtlige partier, bortsett fra FrP og Høyre, viser signifikant større oppslutning om deling enn gjennomsnittet i hele utvalget. Selv blant FrPs og Høyres kvinnelige velgere er gjennomsnittsskåren på indeksen svakt positiv, men likevel ikke signifikant forskjellig fra gjennomsnittet i hele utvalget. Gjennomsnittsskåren er negativ blant de mannlige velgerne til alle partier bortsett fra tre: KrF, MDG og SV/Rødt.

Oppsummering og diskusjon

I Norge, som i mange andre land, har det vært mye oppmerksomhet om kjønnsgapet i pensjon. Dette var også et tema under arbeidet med pensjonsreformen, som ble vedtatt i 2009. Et hovedprinsipp i det reformerte pensjonssystemet er at det skal være en klar sammenheng mellom yrkesinntekten gjennom livet og opptjening av pensjonsrettigheter. Men systemet inneholder også komponenter som svekker sammenhengen mellom livsinntekt og pensjon, blant annet en garantipensjon, som skal sørge for at ingen pensjonister havner i fattigdom, og tildeling av omsorgsopptjening, som sikrer en god årlig pensjonsopptjening for en av foreldrene i småbarnsfasen, selv om man reduserer innsatsen i yrkeslivet. Man har også (inntil videre) opprettholdt en ordning som gir gjenlevende med lav pensjonsopptjening rett til å overta opptjente pensjonsrettigheter fra avdød partner.

Et alternativt virkemiddel for å utjevne kjønnsforskjeller i pensjon ville være å innføre en form for deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller (og samboere). Ulikt andre omfordelingsmekanismer til fordel for kvinner med lav egen pensjonsopptjening innebærer slike ordninger at omfordelingen skjer innad i paret, og ikke ved en subsidiering fra øvrige skattebetalere av par som har hatt en tradisjonell fordeling av yrkesarbeidet. Ordninger med deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller finnes i flere land. I Norge har ideen vært diskutert i offentlige ekspertutredninger, men har aldri blitt fremmet som forslag for offentligheten. Det har vært lagt vekt på praktiske problemer ved gjennomføringen av slike ordninger, og de har vært framstilt som værende i strid med «arbeidslinja» og prinsippet om at trygderettigheter skal være individuelle. Ideen kan også hevdes å stå i motsetning til målet om en likestilt familiemodell der foreldrene bidrar like mye i yrkeslivet og hjemme, og til en målsetting om at kvinner skal være økonomisk uavhengige av menn. På den andre siden kan man argumentere for at pensjonsreformen har gjort denne type ordninger mer relevante i en norsk kontekst.

I denne artikkelen har vi analysert befolkningens oppslutning om ulike argumenter for og mot slike ordninger, og vi har undersøkt hvordan holdningene til deling av pensjonsrettigheter varierer mellom grupper. Analysene er basert på en surveyundersøkelse fra 2017.

Respondentene tok stilling til seks påstander, hvorav tre ga argumenter for deling, mens tre ga argumenter mot. Vi finner forholdsvis stor tilslutning til begge typer påstander. Dette kan tyde på at mange har ambivalente holdninger på dette området og kan se gode argumenter både for og mot ideen om deling av pensjonsrettigheter innad i par. For flere av

påstandene var det dessuten en betydelig andel som verken var enige eller uenige, noe som kan tyde på at mange ikke har tenkt så nøye igjennom dette eller synes det er vanskelig å gjøre seg opp en mening. Det kan også være uklart hvordan slike ordninger ville slå ut i samspill med, eller i stedet for, eksisterende komponenter som kompenserer for kvinners lavere pensjonsopptjening enn menns.

Analysene viser at kvinner er mer positive til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller enn menn, og de som er gift, er mer positive enn samboere og enslige. Blant dem som lever i par, er det en tendens til at de med mange barn er mer positive enn de med få eller ingen barn i husholdningen. Det er imidlertid ikke klare forskjeller mellom aldersgrupper. Både blant menn og kvinner er oppslutningen større blant dem med lav enn blant dem med høy inntekt, og høyere blant dem med lang enn blant dem med kort utdanning. Blant kvinner er oppslutningen noe større i par der han jobber fulltid og hun ikke er yrkesaktiv, mens kvinner i par der hun jobber deltid og han heltid, ikke skiller seg fra kvinner i par der begge jobber heltid. For menn ser vi til dels et motsatt mønster. Verken for menn eller kvinner ser vi noen sammenheng mellom fordelingen av husarbeidet og oppslutningen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Muligens ville bildet vært annerledes hvis vi også hadde opplysninger om fordeling av omsorgsarbeid for barn. For begge kjønn er det imidlertid større oppslutning om deling av pensjonsrettigheter blant dem som rapporterer at paret har felles økonomi, enn blant dem som sier at de og partneren har separat økonomi.

Flere av de mønstrene vi finner, er i tråd med antakelser om at folks kjønns- og velferdspolitiske holdninger formes ut fra egeninteresse. Dette gjelder både forskjellen mellom kvinner og menn, mellom dem med mange barn og få/ingen barn, mellom dem med lav og høy inntekt, mellom grupper med ulike yrkestilpasninger og mellom grupper med felles og separat økonomi i paret. Mønstrene er primært i tråd med en antakelse om at det er de individuelle interessene som dominerer, mens vi ser svakere spor av at interessene til paret som helhet spiller inn. Det kan nok henge sammen med at folk ikke helt skjønner hvordan deling av pensjonsrettigheter kan få konsekvenser for mottaket av andre pensjonsytelser, blant annet garantipensjon.

Den positive sammenhengen mellom utdanning og oppslutning om deling av pensjonsrettigheter innad i par stemmer imidlertid ikke uten videre med et individuelt interessebasert holdningsmønster. Kvinner med kort utdanning vil trolig oftere ha fordel av slike ordninger enn kvinner med lang utdanning. Muligens kan det observerte mønsteret reflektere at kvinner med lang utdanning generelt er mest likestillingsorienterte og derfor er mer opptatt av hva som kommer kvinner generelt til gode, enn kvinner med mindre utdanning; altså at en oppfattet kollektiv gruppeinteresse på vegne av kvinner dominerer over en individuell egeninteresse. Uansett kan den positive sammenhengen mellom utdanningsnivå og oppslutning om deling av pensjonsrettigheter tyde på at slike ordninger ikke nødvendigvis er umoderne, slik det tidvis har vært framstilt i den offentlige debatten. Det at de yngste respondentene ikke er mindre positive enn de eldre, peker i samme retning.

Vi har også undersøkt hvordan holdningene til dette spørsmålet varierer med respondentenes partipreferanse. Vi finner at oppslutningen i noen grad følger den tradisjonelle høyre-venstreaksen ved at oppslutning er høy på venstresiden (særlig blant velgerne til SV/Rødt) og lavest på høyresiden blant velgerne til Høyre og FrP. Aller høyest er imidlertid oppslutningen blant velgerne til sentrumpartiene, KrF og MDG. Mønsteret går dermed på tvers av tilvante familiepolitiske skillelinjer der KrF og SV/Rødt gjerne inntar motsatte ytterstandpunkter – der for eksempel velgerne til KrF er varme tilhengere av kontantstøtten, mens velgerne til SV/Rødt er de argeste motstanderne (Schou, 2019: 45). På tross av disse forskjellene etter partipreferanse er det blant de kvinnelige velgerne til alle partier

overvekt av positive holdninger, mens det er overveiende negative holdninger blant partienes mannlige velgere med unntak for velgerne til KrF, MDG og SV/Rødt.

Bildet vi får av folks holdninger til deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller vil i betydelig grad være avhengig av hvordan spørsmålene utformes – hvilke påstander folk blir bedt om å ta stilling til, og hvilken kontekst spørsmålene stilles i. Det er derfor relevant å påpeke at påstandene i vår undersøkelse kom på slutten av surveyen, altså etter at respondentene hadde blitt bedt om å ta stilling til flere andre sider ved opptjeningsreglene i folketrygden, herunder ordninger som garantipensjon og omsorgsopptjening.

Når ideen om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller har vært sporadisk framme i politiske diskusjoner og offentlig debatt i Norge, har dette ofte vært vinklet som et spørsmål om kjønnslikestilling (omfordeling fra menn til kvinner) og som en kompensasjon for kvinners større innsats i hus- og omsorgsarbeidet. Dette gjelder også for påstandene i den surveyen vi analyserer i denne artikkelen. Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller kan imidlertid også vinkles som et spørsmål om omfordeling mellom par med ulike typer yrkestilpasninger. Mens eksisterende omfordelingsmekanismer til fordel for kvinner med lav livsløpslønn i praksis innebærer en subsidiering fra øvrige skattebetalere av par som har valgt en tradisjonell arbeidsdeling hjemme, er dette ikke tilfellet for ordninger med deling av pensjonsrettigheter innad i par. Slike betraktninger har vært forholdsvis lite framme i den offentlige debatten. Muligens ville vi fått et annet bilde av folks oppslutning om deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller dersom denne type argumenter hadde vært mer framme i debatten, og også i spørsmålene i surveyen. Trolig ville vi også funnet andre forskjeller mellom grupper. For eksempel kan det tenkes at enslige ville vært mer positive, og forskjellene mellom inntektsgrupper og etter parets yrkestilpasninger kunne vært mindre eller til og med motsatte av hva vi finner i våre analyser.

Analysene i denne artikkelen gir ikke noe entydig svar på hvordan befolkningen stiller seg til ideen om deling av pensjonsrettigheter innad i par, men kan forhåpentlig bidra til en mer nyansert diskusjon dersom denne type ordninger igjen kommer på den politiske dagsordenen. Fordeling av pensjonsrettigheter innad i par kan skje på flere måter: enten løpende i opptjeningstiden, ved skilsmisse eller ved overgangen til pensjon. I våre analyser har vi ikke skilt systematisk mellom ulike innretninger. Trolig vil befolkningens oppslutning variere mellom de ulike typene av ordninger. Ideen om deling av pensjonsrettigheter i par har hittil særlig vært diskutert som relevant for ektefeller. Å knytte en slik ordning eksklusivt til ekteskapet kan være en måte å imøtekomme ulike preferanser i befolkningen på. Par som er tilbøyelige til å opprettholde en separat økonomi, og som derfor også er skeptiske til å dele på pensjonsopptjeningen, kan i så fall oppnå det ved å unnlate å gifte seg. Problemet med en slik løsning er at delingen kan gjøre det økonomisk ugunstig for paret sett under ett å gifte seg (på grunn av samspillet med garantipensjonen), og man måtte eventuelt vurdere å innføre andre kompenserende tiltak – for eksempel i form av etterlatteytelser.

Det er bred enighet blant politikere og i offentlig debatt om at deltids- og hjemmearbeidende kvinners potensielt sårbare situasjon i pensjonsfasen er et viktig tema (Bay et al., 2015; Skrede, 2009). Spørsmål om hvordan dette best kan løses, kan komme på dagsordenen på nytt, kanskje med henvisning til hva som gjelder i en del andre land. Muligens vil debatten også kunne følge andre spor enn før dersom det blir mer oppmerksomhet om at flere av de eksisterende komponentene i pensjonssystemet innebærer en omfordeling fra par med en likestilt fordeling av yrkes- og hjemmearbeidet til par med en mer tradisjonell arbeidsdeling. Selv om ordningene i praksis primært kompenserer for valg som er tatt tidligere i livet av andre grunner, gjenstår spørsmålet om hvorvidt fordelingsvirkningene er akseptable eller ikke. Flere har tatt til orde for at det bør bli mer diskusjon om hvor grensen

går for hvor langt offentlige ordninger skal kompensere for kvinners valg om redusert yrkesdeltakelse. Kari Skrede, mangeårig kvinneforsker, er blant dem som har pekt på at det ikke bør være det offentliges ansvar alene å utjevne de økonomiske forskjellene som følger av en skjev arbeidsdeling i lønnet arbeid. Hun argumenterer for at behovet for økonomisk kompensasjon for kvinner som velger redusert yrkesdeltakelse, i større grad bør på dagsordenen som et spørsmål om *privatrettslig* sikring, både når det gjelder Folketrygden (deling av pensjonspoeng) og sikring av rettigheter til tjenstepensjon og private pensjonsordninger (Skrede, 2009, s. 183). Uansett kan det være behov for mer debatt og informasjon om hvilke konsekvenser arbeidsdelingen i par kan ha for partenes pensjonsopptjening, hvordan eventuell skjevdeling bør kompenseres, og hvordan regelverket egentlig er på dette området.

Om artikkelen

Arbeidet med artikkelen er finansiert av EVAPEN-programmet til Norges forskningsråd, prosjekt nr. 238 202. Vi vil takke to anonyme fagfeller for nyttige kommentarer til et tidligere utkast.

Referanser

- Bay, A.-H., Pedersen, A. W. & Teigen, M. (2015). En kvinnevennlig pensjonsreform? Likestillingsperspektiver i den norske pensjonsreformdebatten. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(3), 164–178.
- Bolzendahl, C. I. & Myers, D. J. (2004). Feminist attitudes and support for gender equality: Opinion change in women and men, 1974–1998. *Social Forces*, 83(2), 759–789. <https://doi.org/10.1353/sof.2005.0005>
- Bonoli, G. (2000). *The Politics of Pension Reform. Institutions and Policy Change in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brusdal, R., Borgeraas, E. & Stamsø, M. A. (2013). *Økonomisk likestilling blant gifte og samboende*. Oppdragsrapport nr. 13-2013. Oslo: SIFO.
- Chłóń-Domińczak, A. (2017). *European Union, 2017 Gender Gap in Pensions: Looking ahead. Report for the European Parliament* Brussels: Directorate General for Internal Policies. Hentet fra [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583150/IPOL_STU\(2017\)583150_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583150/IPOL_STU(2017)583150_EN.pdf)
- Cotter, D., Hermsen, J. M. & Vanneman, R. (2011). The end of the gender revolution? Gender role attitudes from 1977 to 2008. *American Journal of Sociology*, 117(1), 259–289. <https://doi.org/10.1086/658853>
- Fæhn, S. M. H. (2006). *Modernisert folketrygd og deling av pensjonsrettigheter på skifte mellom ektefeller*. Skriftserie for jus, 4/2006. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Halvorsen, E. & Pedersen, A. W. (2019). Closing the gender gap in pensions: A microsimulation analysis of the Norwegian NDC pension system. *Journal of European Social Policy*, 29(1), 130–143. <https://doi.org/10.1177/0958928717754296>
- Hellevik, T. & Hellevik, O. (2012). Holdninger til likestilling. I T. Hansen & B. Slagsvold (red.), *Likestilling hjemme* (s. 117–160). Oslo: NOVA- Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Häusermann, S., Kurer, T. & Schwander, H. (2016). Sharing the risk? Households, labor market vulnerability, and social policy preferences in Western Europe. *The Journal of Politics*, 78(4), 1045–1060. <https://doi.org/10.1086/686972>
- Inglehart, R. & Norris, P. (2003). *Rising tide*. New York: Cambridge University Press.
- Jefferson, T. (2009). Women and retirement pensions: A research review. *Feminist Economics*, 15(4), 115–145. <https://doi.org/10.1080/13545700903153963>

- Kamo, Y. (2000). «He said, she said»: Assessing discrepancies in husbands' and wives' reports on the division of household labor. *Social Science Research*, 29(4), 459–476. <https://doi.org/10.1006/ssre.2000.0674>
- Kitterød, R. H., Halrynjo, S. & Pedersen, A. W. (2017). *Rettferdig pensjon for individer og for par? Tilpasninger og holdninger til den nye pensjonssystemet i folketrygden*. Rapport 2017:10, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Klerby, A., Larsson, B. & Palmer, E. (2013). To share or not to share: That is the question. I R. Holzmann, E. Palmer & D. Roballino (red.), *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2 Gender, Politics And Financial Stability*. (s. 39–65). Washington: World Bank.
- Knight, C.R. & Brinton, M.C. (2017). One egalitarianism or several? Two decades of gender-role attitude change in Europe. *American Journal of Sociology*, 122(5), 1485–1532. <https://doi.org/10.1086/689814>
- Lyngstad, T. H., Noack, T. & Tufte, P. A. (2011). Pooling of economic resources: A comparison of Norwegian married and cohabiting couples. *European Sociological Review*, 27(5), 624–635. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq028>
- Möhring, K. (2018). Is there a motherhood penalty in retirement income in Europe? The role of lifecycle and institutional characteristics. *Ageing and Society*, 38(12), 2560–2589. <https://doi.org/10.1017/S0144686X17000812>
- NOU 2004: 1. *Modernisert folketrygd – bærekraftig pensjon for fremtiden*. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- NOU 2017: 3. *Folketrygdens ytelser til etterlatte – Forslag til reform*. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Orloff, A. (1993). Gender and the social rights of citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states. *American Sociological Review*, 58(3), 303–328. <https://doi.org/10.2307/2095903>
- Pedersen, A. W. (2009). Fra konkurranse til kompromiss. En sammenlignende studie av to norske pensjonsreformer. I A.-H. Bay, A. W. Pedersen & J. Saglie (red.), *Når velferd blir politikk. Partier, organisasjoner og opinion* (s.120–158). Oslo: Abstrakt forlag.
- Schou, L. (2019). Hva påvirker folks holdninger til kontantstøtten? *Arbeid & Velferd* 1/2019, 35–49.
- Skrede, K. (2009). «Likestilling light» – valgfrihetens pris. I B. Ofstad, O. Bjerkholt, K. Skrede & A. Hylland (red.), *Rettferd og politikk. Festskrift til Hilde Bojer* (s. 177–185). Oslo: Emilia forlag.
- Socialdepartementet (1995). *Reformert pensjonssystem - del 1. Ds 1995:41*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Socialdepartementet (2016). *Jämställda pensioner. Ds. 2016:19*. Stockholm: Socialdepartementet.
- St.meld. nr. 12 (1988–89). *Folketrygdens økonomi og pensjonssystem*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- St.meld. nr. 35 (1994–95). *Velferdsmeldingen*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- St.meld nr. 12 (2004–05). *Pensjonsreform – trygghet for pensjonene*. Oslo: Finansdepartementet.
- van Oorschot, W. & Roosma, F. (2017). The social legitimacy of targeted welfare and welfare deservingness. I W. van Oorschot, F. Roosma, B. Meuleman & T. Reeskens (red.), *The Social Legitimacy of Targeted Welfare. Attitudes to Welfare Deservingness* (s. 3–33). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.